

Виталий Липинский, Наталья Аксакова

Профессорско-преподавательская корпорация педагогического образования УССР в 1920 – е годы

В статье рассмотрен процесс собирання профессорско-педагогических кадров педагогических вузов УССР в течении 1920 – х годов, сделан комплексный анализ процессов и причин, которые влияли на изменение его качественного и количественного состав. Проанализирована государственная политика по отношению к профессорско-преподавательской корпорации так называемой «старой школы» и стремление замены ее новой – коммунистической профессурой.

Ключевые слова: педагогическое образование, профессорско-преподавательская корпорация, институты народного образования, педагогические техникумы, количественный и качественный состав.

Vitaliy Lipinskiy, Natali Aksakova

Teaching Corporation Education in the USSR in 1920-ies

The article describes how to build academic - university teaching staff vykladachskyh USSR during the 1920-ies, a comprehensive analysis of the processes and causes that influenced the change in its quantitative and qualitative composition. Analysis of public policy on the teaching of the corporation so-called "old school" and attempts to replace it with a new - Communist professors.

Key words: teacher education, teaching Corporation, Institute of Education, Teachers College, quantitative and qualitative composition.

УДК 94(477.42)"1937.07/1938.11"

Олег Бажан (м. Київ)

РЕПРЕСІЇ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УРСР ДОБИ "ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ" (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті проаналізовано каральні директиви НКВС УРСР, які спричинили чистки чекістських кадрів на Київщині в 1938 році.

Ключові слова: НКВС, "Великий терор", Київська область.

Відправною точкою "великого терору" став лютнево-березневий пленум ЦК ВКП(б) 1937 р., на якому Й. Сталін зажадав «покласти край діяльності саботажників, шпигунів і диверсантів». Проте, як стверджував доктор історичних наук В. Нікольський, проведення так званої "масової чекістської операції", яка згодом набуде назви "велика чистка", розпочалося без будь-якого посилення на рішення зазначеного пленуму [1, с. 90]. Могутню хвилю репресій в СРСР, в УРСР, зокрема, викликала постанова політбюро ЦК ВКП(б) "Про антирадянські елементи" від 2 липня 1937 р. та телеграма Й. Сталіна секретарям обкомів, крайкомів, ЦК республіканських компартій, в якій пропонувалося, спираючись на апарат НКВС СРСР, "взяти на облік усіх куркулів та кримінальників, що повернулися на батьківщину, щоб найбільш ворожі

з них були негайно заарештовані та розстріляні у порядку адміністративного провадження їх справ через трійки, а інші – менш активні, але все ж ворожі елементи були б переписані й вислані в райони за вказівкою НКВС" [2, с. 40-45]. Таким чином "велика чистка" 1937-1938 рр. за задумом сталінського керівництва мала здійснити певну санацію радянського суспільства від небажаних осіб.

Прелюдія та кульмінація "великого терору" на Київщині пов'язана з постаттю начальника обласного управління НКВС, старшого майора держбезпеки Миколи Шарова. Досвідченому чекісту (в ЧК з 1919 р.) до подібних завдань було не звикати. Очоливши наприкінці березня 1935 р. УНКВС по Київській області, М.Шаров відразу долучився до реалізації депортаційної політики правлячого режиму в регіоні.

Не менш заповзятю кийвські чекісти долучилися до проведення операції згідно з оперативним наказом НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 р. «Про операцію з репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів». Заходи по «викорчовуванню всіх антирадянських елементів, які були головними призвідниками всякого роду антирадянських та диверсійних злочинів, як у колгоспах і радгоспах, так і на транспорті та промисловості» розпочалися 5 серпня 1937 р. Згадана операція проходила із суворим дотриманням надісланих інструкцій. Станом на 5 жовтня 1937 р. по Київській області в ході виконання наказу № 00447 у в'язницях опинилося 9554 особи [3], тобто на 3154 осіб більше заплановано.

Одночасно з наступом на куркулів у республіці проводилися інші протиправні заходи, пов'язані з репресіями національних меншин. 11 серпня 1937 р. НКВС СРСР розробив оперативний наказ за № 00485, в якому націлював місцеві органи держбезпеки на повну ліквідацію первинних організацій «ПОВ – польської організації військової». Наказ супроводжувався «Закритим листом про фашистсько-повстанську, шпигунську, диверсійну й терористичну діяльність польської розвідки в СРСР», в якому йшлося про зв'язки польської контрреволюції з троцькістським центром, контакт з керівником «воєнно-фашистської змови» М. Тухачевським, диверсійно-шкідницьку роботу «ПОВ» в оборонній промисловості, в поточному та мобілізаційному плануванні, на транспорті, в сільському господарстві. Як підготовку до майбутнього військового конфлікту розцінював репресії проти польської меншини і сам нарком внутрішніх справ УРСР.

В результаті «нанесення оперативного удару по польсько-шпигунському, диверсійному та контрреволюційному націоналістичному підпіллю» м. Києва та периферії області на 1 жовтня 1937 р. було заарештовано 3003 осіб: поляків – 1713 осіб, українців – 791, галичан – 237; євреїв – 114, інших – 148. Співробітники Київського УНКВС «розкрили та ліквідували» 59 польських шпигунсько-диверсійних резидентур, 19 організацій «ПОВ», 32 диверсійно-повстанських груп, 101 агента польської розвідки [4].

Широкого розмаху на Київщині в 1937 р. набула так звана «німецька операція», спричинена наказом НКВС СРСР № 00439 від 25 липня 1937 р., згідно з яким правоохоронні органи мали «нейтралізувати» на підприємствах області німецьких підданих. Проте на практиці в ув'язненні опини-

лися не лише іноземці, а й радянські громадяни – німці за походженням. Факти свідчили, що в ході реалізації «німецької операції», за причетність до вигаданих організацій «Німці-фашисти», «Тевтонці», «Національний союз німців України», «Національний фашистський центр» Київським обласним УНКВС заарештовано 883 особи.

Оперативний наказ НКВС № 00593 від 20 вересня 1937 р. орієнтував органи держбезпеки на каральні акції проти так званих «харбінців» – колишніх службовців Китайсько-Східної залізниці та реемігрантів Манчжоу-Го. Як і в попередніх випадках, у першу чергу, підлягали арешту «харбінці», що були задіяні у військово-промисловому комплексі або працювали в колгоспах, радгоспах, радянських установах [1, с.106]. На початок 1938 р. відомство М. Шарова змогло «розшукати» у Київській області лише 70 осіб, яких слідчі змогли кваліфікувати по так званій «харбінській лінії» [5].

У грудні в УРСР згідно з директивою НКВС СРСР від 30 листопада 1937 р. розпочалася «латиська операція». У відповідності з директивами НКВС станом на січень 1938 р. в тюрмах і слідчих ізоляторах області знаходилося 186 особи, що потрапили під категорію «латиських шпигунів» [5]. Сотні громадян було заарештовано впродовж другої половини 1937 р. за приналежність до інших різноманітних іноземних розвідок: «румунської» – 163, «японської» – 72, «грецької» – 29.

"Велика чистка" 1937-1938 років не оминула й чекістські кадри України. За логікою командирів "великого терору", представники ворожих СРСР націй служили в і лавах НКВС. Перші масові арешти серед співробітників радянських спецслужб розпочалися влітку 1937 року після кадрової рокировки в центральному апараті НКВС УРСР. Новопризначений нарком - комісар державної безпеки 2-го рангу Ізраїль Леплевський відразу розпочав "полювання" на осіб з найближчого оточення свого попередника Всеволода Балицького. У ході погрому "команди Балицького" зазнали арешту й співробітники управління НКВС Київської області - начальник транспортного відділу, капітан державної безпеки Йосиф Казбек-Каплан, начальник контррозвідувального відділу, старший лейтенант державної безпеки Зиновій Луньов-Мінц.

Звільнення наприкінці січня 1938 р. від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора та обрання М. Хрущова, призначення наркомом внутрішніх справ УРСР О. Успенського замість комісара державної безпеки 2-го рангу І. Леплевського спричинили нову хвилю репресій

серед українських чекістів. Ініціатором чистки в НКВС УРСР виступив генеральний комісар державної безпеки СРСР Микола Єжов під час відвідин Києва на початку лютого 1938 року (див. док. №1). Арешти співробітників НКВС взимку 1938 року відбувалися під знаком "боротьби з сіоністським підпіллям" (див. док. № 2). Наймовірніше, наркома внутрішніх справ СРСР непокоїла ситуація з національним складом вищого керівництва НКВС УРСР (на кінець січня 1938 року серед 100 осіб керівного складу НКВС налічувалося 62 євреї, 19 росіян, 9 українців, 2 білоруси, 1 молдаванин, 1 латиш та 6 осіб інших національностей) [6, с. 195].

Вже на середину лютого 1938 року нарком внутрішніх справ УРСР, комісар державної безпеки 3-го рангу Олександр Успенський направив на погодження М. Єжову 5 альбомів зі списками співробітників НКВС УРСР, які підлягали арешту або звільненню з роботи [7]. Отримавши згоду Лубянки, на кінець лютого 1938 кількість заарештованих співробітників органів державної безпеки УРСР налічувала 79 осіб, з них у центральному апараті – 11, в областях 68 осіб [8]. На початок квітня 1938 р. з органів УДБ НКВС було звільнено 558 осіб, 154 із яких опинилися за ґратами [6, с. 163]. Одночасно О.Успенський вирішив позбавитися від ворожого елемента в неоперативних відділах НКВС УРСР. Репресії торкнулися наглядачів тюрем, бухгалтерів та іншого персоналу. Розшук причетних до контрреволюційних формувань було розпочато і серед співробітників прикордонної охорони та військ НКВС (див. док. № 3).

Як зазначалося в "Довідці про викриття антирадянських груп по військах НКВС України" від 3 березня 1938 року, було заарештовано 203 особи з числа комполітскладу військ НКВС, причетних до польської, румунської, німецької, латиської розвідок [9]. (див. док. №4).

Не уникнули арештів і працівники УНКВС Київської області. "За близькість до Леплевського" та за спробу втекти за кордон у квітні 1938 року було заарештовано начальника контррозвідального відділу УНКВС Київської області Марка Роголя [6, с.178]. Як агентів української націоналістичної організації репресовано оперуповноважених І.Барановського, Л.Гурова, І.Сергачова, Ф.Корнелишина, Г.Левицького, командира взводу кавалерійського дивізіону УНКВС Київської області О.Діткова. Помер від тортур на допиті 6 серпня 1938 р. старший інспектор відділу кадрів К.Можейко [10, с. 169-171].

11 березня 1938 року за підписом наркома внутрішніх справ УРСР О. Успенського всім начальникам УНКВС областей було надіслано телеграму № 44316, в якій містився наказ про виявлення антирадянського елемента серед працівників міліції (див. док. № 5). Завдання О.Успенського громити в Київській області всіх підозрюваних працівників міліції у діяльності "українського націоналістичного центру" було доручено черговому начальнику обласного управління НКВС (з 28.05.1938 р. по 15.01.1939 р.) капітану держбезпеки Олексію Долгушеву. За задумом наркома, "український націоналістичний центр" повинен був очолювати колишній начальник київської школи міліції О. Ряботенко [11].

Слідчі НКВС розвинули думку свого шефа і в груповій справі на українських міліціонерів з'явилися «неспростовні» факти: "Заарештований Ряботенко показує, що він є учасником антирадянської української націоналістичної організації з 1934 р. і був пов'язаний з центром цієї організації через колишнього голову Київського облвиконкому Василенка (засуджений) і військовим штабом організації в особі Капуловського та Борисенка (заарештовані). Ряботенко, будучи по своїм переконанням українським націоналістом, проводив антирадянську націоналістичну роботу в Київській школі міліції [...]. Після залишення школи (очолив УРСМ УНКВС Донецької області. – Авт.) на його місце був призначений інший націоналіст Стефанський (засуджений), який продовжив антирадянську націоналістичну роботу до останнього часу. Таким чином Київська школа міліції 10 років була в руках націоналістів [...]. Ряботенком завербовані: його колишній заступник по УРСМ Київської області Добжинський, колишній начальник 1 відділення міліції міста Києва Капустян» [12].

У довгому переліку заарештованих командного та керівного складу міліції (213 осіб), унаслідок "очищення" правоохоронних органів УРСР від «ворожого правотроцькістського та буржуазно-націоналістичного елемента», опинилися начальник 6 відділення міліції м. Києва Белінський, начальник Білоцерківського районного відділу міліції Лелеко, начальник Переяславського районного відділу Бондаренко, начальник Чорнобильського відділу Головченко, начальник Димерського відділу Безмолитвенний [10, с. 281, 286].

Опала наркома внутрішніх справ УРСР Олександра Успенського позначалися на долі його підлеглих з Управління НКВС Київської облас-

ті. Учасниками контрреволюційної змови на чолі з О.Успенським восени 1938 року було оголошено начальника Управління капітана держбезпеки Олексія Долгушева, колишнього начальника секретно-політичного відділу Григорія Коркунова.

Таким чином, апарат наркомату внутрішніх справ, який за задумом сталінського керівництва виступав основним зряддям боротьби з "во-

рогами народу", в часи "Великого терору" частогусто змінював свій статус: з ініціатора та виконавця масових політичних репресій у розряд жертв тоталітарного режиму. Серед сотень тисяч репресованих в 1937-1938 роках - 1231 співробітник НКВС УРСР [13], проте слід зауважити, що наведена статистика включає покараних не тільки за "контрреволюційні", а й кримінальні злочини.

Джерела та література

1. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х-1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. - Донецьк, 2003.
2. Правда через роки. Статті. Спогади. Документи. - Донецьк, 1995.
3. ГДА СБУ, ф.16, оп. 30, спр. 105, арк. 91.
4. ГДА СБУ, ф.16, оп. 30, спр. 88, арк. 116-118.
5. ГДА СБУ, ф.16, оп. 30, спр. 105, арк. 178.
6. Золотарьов В. Олександр Успенський: особа, час, оточення.- Харків, 2004.
7. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 31, спр. 6, арк. 146-147.
8. ГДА СБУ, ф.16, оп.32, спр. 71, арк. 3.
9. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 31, спр. 6, арк. 44-45.
10. Органи державної безпеки Київщини у фотографіях та документах (1919-1991). – К., 2004. - С. 169-171.
11. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 31, спр. 6, арк. 7-12.
12. ГДА СБУ, ф.16, оп. 32, спр. 71, арк. 55-61.
13. Україна в добу "Великого терору":1936-1938 роки. - К., 2009.- С.39.

№ 1

Довідка про розкриті контрреволюційне підпілля на Україні

Без дати

С П Р А В К А О РАСКРЫТОМ КОНТРРЕВОЛЮЦИОННОМ ПОДПОЛЬЕ НА У К Р А И Н Е

Заклятые озверелые враги нашей социалистической родины, эта беспринципная безыдейная банда убийц, шпионов, диверсантов и вредителей, действовавших по заданиям польско-германских фашистских разведок, стремились оторвать от великого Союза Советских Социалистических республик нашу цветущую социалистическую Украину, готовили свободному могучему украинскому народу рабские цепи, готовили солнечной Украине мрачный удел порабощенной колонии германского фашизма.

Гитлер давно мечтает включить Украину в территорию германской фашистской империи. В своей гнусной программной книжонке " " /«Моя борьба»/, этот взбесившийся агрессор открыто заявлял о своих планах захвата Украины.

Польские пилсудчики также издавна лелеют надежду расширить границы «речи посполиты» от «можа до можа».

Немцы в 1918 году и поляки в 1920 году пытались, заливая кровью украинские поля, осуществить свои захватнические замыслы.

Украинский народ при братской помощи русского пролетариата, дал грозный отпор, разгромил и выбросил со своей родной земли германские и польские полчища.

Немецким и польским фашистам и теперь кружит голову Советская Украина с ее плодородной землей, богатыми недрами, с ее развитой индустрией и высокопродуктивным сельским хозяйством.

Германский и польский генштабы усердно и непрерывно готовятся к военному вторжению на Украину и в массовом количестве засылают из заграницы и вербуют легко и дешево на нашей территории из анти-советских элементов свою агентуру.

По прямым заданиям германского гестапо и польской дефензивы, верные фашистские псы – троцкисты и бухаринцы, эсеры и меньшевики, буржуазные националисты разных мастей, белогвардейской офицерство, – все эти выродки человечества, в общем контрреволюционном блоке, на протяжении многих лет, концентрировали свои силы на Советской Украине, готовя удар в спину украинского народа.

Подло двурушничая и умело маскируясь, они долгие годы шпионили, вредили, организовывали диверсии, насаждали повстанческие кадры, составляли заговоры и замышляли убийства намереваясь открыть путь на Украину германо-польскому фашизму.

В длительной и ожесточенной классово-борьбе на Украине в период установления Советской власти, все антисоветские партии и буржуазно-националистические элементы активно участвовали на стороне контрреволюции и лишь после окончательного их разгрома, внешне притихли, не прекращая, однако, своей контрреволюционной деятельности.

Оккупация Украины, хотя и непродолжительная, немцами и поляками, активная поддержка их со стороны антисоветских сил, сблизила и проложила путь к дальнейшему подчинению этих антисоветских сил германскому и польскому штабам, в борьбе за превращение Украины в фашистскую колонию.

Троцкисты и бухаринцы, связавшись с германским империализмом еще в 1918 году, так же как и боротьбисты превратились в активные действующие банды фашизма.

Подло двурушнически проникая на руководящие посты в партийный и советский аппарат, троцкисты, бухаринцы и националисты в контакте осуществляли задания своих хозяев, организовывали широкое антисоветское подполье, насаждали свои кадры на все участки политической, военной и хозяйственной жизни страны.

Они, в интересах сохранения этих кадров и безнаказанности контрреволюционной деятельности, постарались взять в свои руки и ГПУ-НКВД на Украине, возглавили их своими ставленниками, парализуя борьбу этих органов против контрреволюции.

Так формировалась и действовала объединившаяся контрреволюция на Украине, таково по существу было положение вплоть до начала 1938 года, когда был вскрыт основной организующий центр контрреволюционного подполья и Украина была избавлена от главарей фашистских заговорщиков – Станислава КОСИОРА и его приспешников.

Для ликвидации последствий контрреволюционной деятельности врагов народа, ЦК ВКП(б) в помощь украинским большевикам прислал группу руководящих работников.

Почти одновременно на Украину приехал Николай Иванович ЕЖОВ, чтобы помочь честным работникам НКВД очистить аппарат НКВД УССР от врагов, чтобы освободиться от людей, неспособных вести решительную борьбу с контрреволюционными бандами, чтобы научить как должны работать органы НКВД в современной обстановке по разгрому и выкорчевыванию до конца всех предателей и изменников родины.

За кратковременный период своего пребывания на Украине тов. ЕЖОВ внес коренной перелом во всю деятельность НКВД УССР.

По инициативе тов. ЕЖОВА в органы НКВД был влит отряд проверенных коммунистов из актива областных организаций КП(б)У.

При непосредственной помощи тов. ЕЖОВА была раскрыта разветвленная троцкистско-националистическая организация в системе НКВД УССР, являвшаяся одним из основных звеньев объединенного антисоветского заговора на Украине.

Эта организация складывалась на протяжении ряда лет под руководством БАЛИЦКОГО и ЛИПЛЕВСКОГО, насаждавших в органы ГПУ-НКВД троцкистов, националистов, антисоветских переженцев и разных проходимцев.

Когда ЛЕПЛЕВСКИЙ сменил БАЛИЦКОГО в 1937 году он, продолжал свою подрывную работу, сделал упор на кадры, подготовленные им еще в прежний период его пребывания на Украине и выдвинул их на руководящие должности во все оперативные отделы.

В целях маскировки ЛЕПЛЕВСКИЙ несколько передвинул и кое-кем «пожертвовал» из кадров БАЛИЦКОГО, сохранив в аппарате все основные контрреволюционные силы.

Арестованный ЖЕЛЕЗНОГОРСКИЙ – АЙЗЕНБЕРГ, бывший прокурор УССР показывает:

«ЛЕПЛЕВСКИЙ рассказывал мне, что он сохранил в аппарате НКВД свои троцкистские кадры, которые им были подобраны много лет тому назад, когда он работал на Украине».

Этот же арестованный готовит и о предательской роли ЛЕПЛЕВСКОГО в деле сохранения контрреволюционных кадров на Украине, в частности его – ЖЕЛЕЗНОГОРСКОГО, Донецкого Облпрокурора, участника право-троцкистской организации КУМНИКЕВИЧА и других.

Арестованный бывший зам. зав. ОРПО ЦК КП(б)У ЛЕВИНЗОН показывает:

«Активную помощь в деле сохранения контрреволюционной организации от провала оказывал участник правотроцкистской организации бывший Наркомвнудел Украины ЛЕПЛЕВСКИЙ».

ЛЕПЛЕВСКИЙ располагал материалами о моем участии в троцкистской организации, но благодаря ему и КОСИОРУ я оставался в партии и членом ЦК КП(б)У, пока оба они были на Украине».

Арестованный КАНОВ-КАНЕВСКИЙ бывший зав. Особым сектором ЦК КП(б)У, затем пред. Черниговского Облплана, говорит об этом же следующее:

«В НКВД имелись на меня показания нескольких человек, изблечивших мою принадлежность к троцкистской организации».

По заданию КОСИОРА, бывший Наркомвнудел Украины ЛЕПЛЕВСКИЙ объявил эти показания клеветническими. В результате я был «реабилитирован» на пленуме Черниговского Обкома КП(б)У на который приезжал КОСИОР вместе с ЛЕПЛЕВСКИМ».

Также действовали по сохранению контрреволюционного подполья и ставленники ЛЕПЛЕВСКОГО, возглавлявшие основные оперативные отделы (троцкист БЛЮМАН, бывший нач. 5 Отдела, троцкист ГЕРЗОН, бывш. нач. 4 Отдела, троцкист-немецкий шпион СЕВЕРИН – БОРОВИК, бывший нач. Отдела Кадров, троцкист САПИР – б. зам. нач. 3 Отдела и другие).

Аресты, которые имели место при ЛЕПЛЕВСКОМ, направлялись не на основные кадры контрреволюции и на те элементы, которые уже так были разоблачены партийной общественностью, что сохранить их было невозможно, а следствие проводилось с таким расчетом, чтобы не докапываться до корней контрреволюционных организаций.

ЛЕПЛЕВСКИЙ по поводу таких арестов своим приближенным заявлял:

«Мне самому тяжело производить эти аресты, но я ничего не могу сделать так как сейчас Москва очень внимательно следит за Украиной и малейшая неосторожность с моей стороны может провалить все дело».

То, что так бережно сохраняли БАЛИЦКИЙ и ЛЕПЛЕВСКИЙ было в короткий срок выкорчевано после приезда тов. ЕЖОВА.

За этот период в органах НКВД Украины арестовано 494 человек, в том числе 130 человек по центральному аппарату и 364 в областных и районных аппаратах.

Из общего числа арестованных: троцкистов 95, националистов 82, шпионов 243.

Работа органов НКВД по новому, на основе указаний тов. ЕЖОВА, дала в результате быстрый и решительный разгром основных очагов контрреволюционного подполья на Украине.

Был, наконец, вскрыт тот основной главный организующий центр всех антисоветских сил на Украине, наиболее подлый и хитрый, глубоко замаскированный враг – Станислав КОСИОР.

[...]

*ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 31. – Спр. 81. – Арк. 11-20.
Незавірена копія. Машинопис.*

№ 2

Супровідна до копії повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР Успенського Єжову для орієнтування начальникам обласних УНКВС УРСР в процесі слідства по антирадянському сіоністському підпіллю

23 лютого 1938 року

Сов. Секретно

ВСЕМ НАЧ ОБЛУПРАВЛЕНИЙ НКВД УССР

Только _____

Направляю копию моего сообщения на имя Народного Комиссара Внутренних Дел СССР – Генерального комиссара государственной безопасности тов. ЕЖОВА – для ориентировки в процессе следствия по антисоветскому сионистскому подполью.

В целях полной ликвидации и разгрома шпионского сионистского и клерикального подполья на Украине, – П Р Е Д Л А Г А Ю:

1. – Следствие направить на вскрытие существующих в Вашей области руководящих и организующих центров антисоветского шпионского подполья сионистов и клерикалов (уполномоченные ЦК, комитеты организацией и т. п.);

2. – Расширить операцию по сионистам и клерикалам, арестовав в первую очередь вернувшихся из ссылки и полит изоляторов, прибывших из Палестины и всех активистов, занимавших руководящее положение в сионистских организациях;

3. – Особое внимание обратите на выявление и вскрытие шпионской и террористической деятельности сионистского подполья;

4. – Следствием вскройте всю агентуру сионистского подполья, пробравшуюся в ряды КП(б)У и органы НКВД.

О проделанной Вами работе, результатах операции и следствия по сионистскому и клерикальному антисоветскому подполью, – сообщите мне специальной докладной запиской к 28 февраля с. г.

Впредь информацию о ходе операции и результатах следствия высылайте в форме спецсообщений с приложением важнейших показаний арестованных немедленно по получении новых следственных и агентурных данных и о количестве арестованных.

По ознакомлении, прилагаемую записку верните в Секретариат НКВД УССР.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

УСПЕНСКИЙ

«23» февраля 1938 года
№ 268/Сн.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 31. – Спр. 59. – Арк. 206 - 207.
Копія. Машинопис

№ 3

**Записка наркома внутрішніх справ УРСР В. Успенського
щодо арештів у прикордонній охороні та військах НКВС УССР
27 лютого 1938 р.**

ЗАПИСКА по ПРОВОДУ

МОСКВА НКВД СССР

тов. ЕЖОВУ Н.И.
тов. ФРИНОВСКОМУ

НАЧАЛЬНИКУ 5 ОТДЕЛА ГУГБ НКВД СССР

тов. НИКОЛАЕВУ

По Вашему приказу в Погранохране и Войсках НКВД УССР арестовано 38 человек командно-политического состава.

Арестованный полковник ПУПОЛЬ – помощник начальника оперативного отдела УПВО показывает, что он является участником латышской фашистско-шпионской организации существующей в системе Погранохраны и Войск НКВД. В эту организацию ПУПОЛЬ завербован еще в 1922 году МАТСОНОМ – бывшим в то время начальником Псковского Губотдела ГНУ. По поручению МАТСОНА, ПУПОЛЬ неоднократно передавал шпионские материалы латвийской разведке через КАЛЕЙСА – начальника полицейского поста, который тогда был расположен против нашего 10 Погранотряда. В 1924 году ПУПОЛЬ был оформлен КАЛЕЙСОМ в качестве агента латвийской разведки, который систематически передавал сведения до конца 1925 года – до момента его откомандирования в Среднюю Азию. В этот период ПУПОЛЬ выполнял ряд поручений МАТСОНА – бывшего в то время нач. Тульского Губотдела ГПУ по передаче шпионских материалов латвийской разведке и переправе шпионов идущих от МАТСОНА.

На участке 10 Погранотряда с 1922 года существовала шпионская переправа, которой до 1924 года руководил участник латышской шпионской организации КОНГИЗЕР – бывший нач. Пограотделения, впоследствии и нач. Пограотрядов в БССР и ДВК, а с 1924 по 1925 год включительно ПУПОЛЬ. После откомандирования ПУПОЛЬ с латвийской границы эта шпионская переправа была передана коменданту 3 комендатуры этого отряда, латышу ЗАМИНША, которого он ПУПОЛЬ завербовал для шпионской работы с ведома МАТСОНА.

Впоследствии, будучи переброшен на работу в Среднюю Азию, ПУПОЛЬ снова связался с МАТСОНОМ – бывшим в то время ПП ОГПУ Средней Азии и по его заданию проводил шпионскую и подрывную работу в Погранохране в Средней Азии.

Работая в УПВО Восточно-Сибирского Края ПУПОЛЬ в 1932 году завербовал в латышскую фашистскую организацию ЦЕРИНА – бывшего в то время начальником особого отделения Березовской стрелковой дивизии, дислоцированной на ст. Оловяная. ЦЕРИНА ПУПОЛЬ знал еще по Пскову как близкого человека МАТСОНУ.

ПУПОЛЬ называет участником латышской фашистской организации ЗИРНИСА бывшего нач. УНКВД Восточно-Сибирского Края, с которым он связался в 1933 году.

В 1935 году прибыв на Украину, ПУПОЛЬ связался с ЛЕПИНЫМ, по заданию которого проводил подрывную работу в Погранохране УССР.

Арестованный помощник начальника ветеринарного отдела УПВО – военветврач 2 ранга ПИЛЬПЕ показал, что в латышскую фашистско-шпионскую организацию он завербован в 1932 году бывшим начальником 46 Ашхабадского Пограничного отряда, впоследствии зам.нач.УПВО Северо-Кавказского округа КАРКЛИНЫМ, возглавлявшим латышскую организацию в Туркмении. ПИЛЬПЕ называет следующих участников организации в Туркмении, с которыми он лично был связан: СПРОГИСА – коменданта 3 участника 46 Погранотряда, ПИННЕРА – работника Ашхабадской Милиции, ЛИБАХ – ответственного работника Наркомзема Туркменской ССР. ПИЛЬПЕ показывает, что в 46 Пограотряде им завербован в организацию работник отряда, латыш ОЛЛА (НКВД Туркмении нами не информировано).

Прибыв в Украину ПИЛЬПЕ связался в ЛЕПИНЫМ, которому как участнику организации имел рекомендательное письмо КАРКЛИНА. По указаниям ЛЕПИНА, ПИЛЬПЕ проводил подрывную работу по линии ветеринарной службы Погранохраны и Войск НКВД УССР. ПИЛЬПЕ завербовал в организацию младшего ветврача 6 кавполка НКВД ПИЛЬКИС (арестован).

Арестованный начальник Харьковского военного училища НКВД комбриг ЛЕПИН Эрнест показывает о том, что его в антисоветскую латышскую организацию завербовал бывший начальник Харьковского Облуправления НКВД КАРЛСОН (арестован 3 Отделом ГУГБ), по заданию которого он проводил подрывную работу в подготовке кадров для Погранохраны. ЛЕПИН участниками латышской антисоветской организации называет: ЛЕПИНА – бывшего нач.УПВО НКВД Украины, КРАУКЛИСА бывшего нач.УМЗ НКВД УССР (арестован 3 Отделом ГУГБ). ЛЕПИН показывает, что в соответствии указаниями КАРЛСОНА о расширении организации им – ЛЕПИНЫМ были завербованы – нач.штаба 43 Авиабригады БЕРЗИН (арестован) и нач.финчасти училища НКВД ШТЕЙНБЕРГ (арестован).

Кроме участников латышской организации имеется ряд первичных показаний других арестованных:

Арестованный полковник КАЛМАР – бывший пом.нач.отдела боевой подготовки УПВО сознался в том, что с 1926 года он является агентом румынской разведки, которой до ареста систематически передавал шпионские материалы о Погранохране. КАЛМАР – бывший офицер австрийской армии, завербован офицером румынской разведки во время работы в смешанной советско-румынской пограничной комиссии. Румынская разведка осуществляла связь с КАЛМАРОМ через специальных курьеров, присылаемых к месту работы КАЛМАРА.

В 1936 году КАЛМАР был завербован в состав военно-фашистского заговора бывшим зам.нач.УПВО НКВД УССР СЕМЕНОВЫМ (осужден).

Арестованный капитан САРГАНИ, происходит из офицерской семьи, бывший пом.нач.отделения Оперативного отдела УПВО НКВД УССР сознался, что является агентом польской разведки с 1934 года. Для шпионской работы в пользу польской разведки САРГАНИ завербован нач.отделения Оперативного отдела УПВО НКВД УССР майором ПИОТРОВСКИМ (поляк, дворянин – арестован) и через него передавал шпионские сведения польской разведке до дня ареста. В 1937 году САРГАНИ был завербован бывшим нач.УПВО ЛЕПИНЫМ в военно-фашистский заговор.

Арестованный начальник хозкоманды 23 Погранотряда лейтенант ДОРОШЕНКО показал о своей шпионской работе для польской разведки, в состав агентуры которой был завербован резидентом польской разведки МАРКИНЫМ – бывшим комендантом участка 19 Погранотряда (осужден).

Следствие продолжаем.

У С П Е Н С К И Й

«27» февраля 1938 года
№ 323/СН

ВРИО. НАЧАЛЬНИКА 5 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР И ОО КВО
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Л и с т е н г у р т

*ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 31. – Спр. 14 (1951 р.). – Арк. 83-87.
Копія. Машинопис.*

№ 4

Довідка про викриття антирадянських груп по військам НКВС України

3 березня 1938 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО*

С П Р А В К А
ПО ВОЙСКАМ НКВД У К Р А И Н Ы

По войскам НКВД Украины вскрыт антисоветский военно-фашистский заговор, участниками которого являлись: Нач. УПВО НКВД УССР – комдив ЛЕПИН, Зам. Нач. УПВО – комбриг СЕМЕНОВ,

* На документі в горі зліва написано «Послана Секретарю ЦК КП(б)У (справка т. Ратынского).

Нач. Политотдела УПВО – дивкомиссар СОРОЦКИЙ, Пом. Нач. УПВО по МТО – бригадир ЗАБИЯКО, Нач. оперода УПВО – полковник КУЛЕША, Нач. Отдела боевой подготовки УПВО – полковник МИХНЕВИЧ и другие.

Группы заговорщиков вскрыты в 6-м кавполку НКВД (Киев), 156 полку НКВД (Шостка), 157 полку НКВД (Запорожье), 159 полку НКВД (Днепропетровск) и в Погранотрядах.

Всего арестовано по войскам НКВД комполитсостава – 203 человека.

Из них: заговорщиков – 33

польских шпионов – 77

румынских –"– – 18

немецких –"– – 7

латвийских –"– – 12

Агентами разведок являлся ряд крупных командиров и политработников войск НКВД (Нач. полит. отдела СОРОЦКИЙ – румагент; Пом. нач. УПВО ЗАБИЯКО – японский агент; Нач. оперода ПУПОЛЬ – латвийский агент; начальники отрядов ШОРОХ, ШОСТАК, – польские агенты, нач. штаба отряда РЫКОВ – польский агент).

«3» марта 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 31. – Спр. 6. – Арк. 44-45.

Копія. Машинопис.

№ 5

Телеграма Успенського з вимогою проведення роботи по очищенню органів міліції від шпигунів та інших антирадянських елементів

11 березня 1938 року

тов. Авсієвич*¹

Т Е Л Е Г Р А М М А

5 ОТДЕЛ УГБ НКВД УССР
ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛАСТНЫХ УПРАВЛЕНИЙ НКВД УССР

Моей телеграммой КР 44236 от 28 февраля 1938 года требовал представления материалов на шпионов, диверсантов, петлюровцев и другой антисоветский элемент, проникший в милицию.

Большинство УНКВД моего распоряжения не выполнили, а те УНКВД, которые представили материалы, упустили поляков, латышей, греков, румын, среди которых наибольшее количество шпионов и диверсантов.

Мы должны, во что бы то ни стало, в самый короткий срок вскрыть агентуру поляков в органах милиции.

П Р И К А З Ы В А Ю:

Еще раз тщательно проверить весь начсостав милиции и при малейшем подозрении в шпионаже, особенно лиц происходящих из заграницы, немедленно выслать на них справки на арест в 5 отдел УГБ. Также представить справки на арест петлюровце бывших белых и связанных с антисоветскими националистическими элементами.

Всех зарубежных, на коих нет компрометирующих материалов немедленно представить на увольнение через начальника УРКМ НКВД УССР тов. ФОКИНА.

Рядовой состав очищайте на месте.

О всей работе по очистке органов милиции донесите к 25 марта.

У С П Е Н С К И Й

«11» марта 1938 г.*²

№ 44316

ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 31. – Спр. 6. – Арк. 68-69.

Завірена копія. Машинопис.

*¹ «т. Авсієвич» і «Телеграма» написано олівцем.

*² Документ підписаний Авсієвичем.